

Теорія і методологія освіти

Педагогічна освіта в Україні в умовах соціальних і законодавчих змін

(На прикладі Миколаївського навчально-виховного комплексу
«Школа-коледж «Академія дитячої творчості»)

Олена ОТИЧ,

доктор педагогічних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту
Університету менеджменту освіти НАПН України

Входження людства в інноваційний тип прогресу і формування глобалізованого суспільства знань зумовлюють необхідність модернізації та підвищення якості й конкурентоспроможності вітчизняної педагогічної освіти. На переконання академіка І.Зязюна, вона є основою будь-якої освіти, оскільки саме педагог – ключова фігура в навчанні й вихованні молодого покоління, важливий чинник суспільного прогресу. Розуміння педагогічної освіти як першооснови всієї освітньої діяльності відображено в галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти: «Педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини. Рівень педагогічної освіти визначає ефективність вирішення професійних завдань вихователя, вчителя, викладача вищого навчального закладу і системи освіти дорослих. Підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників розглядається у цьому контексті як важлива передумова модернізації освіти на основі осмислення національного і зарубіжного досвіду» [3, Преамбула]. З огляду на це, закономірно, що початком освітніх реформ в Україні має стати оновлення підходів до професійної підготовки педагогічних працівників.

Нормативно-правові засади підвищення якості вітчизняної педагогічної освіти закладено в Законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Концептуальних підходах до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні та галузевій Концепції неперервної педагогічної освіти, Положенні про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та ін. З урахуванням основних ідей цих законодавчих і нормативно-правових документів здійснимо спробу окреслити основні проблеми і перспективи розвитку неперервної педагогічної освіти в Україні на сучасному етапі її реформування й модернізації.

При цьому виходимо з розуміння **педагогічної освіти** у широкому смислі як системи, що забезпечує професійну підготовку «усіх осіб, причетних до навчання і виховання молодого покоління» [4, с. 646]. Водночас видається дещо звуженим трактування педагогічної освіти як системи підготовки спеціалістів лише дошкільної, початкової та середньої освіти

[там само]. Адже якщо зважати на наведене широке розуміння цього поняття, то це не всі особи, причетні до формування та розвитку особистості. Тому педагогічна освіта, на нашу думку, стосується також інших категорій педагогічних працівників, зокрема викладачів вищих навчальних закладів, педагогічних працівників спеціальних навчальних закладів, викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, працівників органів управління у сфері освіти та інших педагогічних працівників.

Окремої уваги потребує педагогічна освіта батьків та осіб, яких держава вповноважила піклуватися про дітей та молодь. Нагальну необхідність розвитку такого напрямку педагогічної освіти вбачаємо в тому, що це сприяє формуванню педагогічної культури всього українського суспільства, педагогізації й гуманізації найважливіших сфер суспільної практики.

Отже, педагогічна освіта – складна, багатоаспектна і цілісна система взаємопов'язаних ланок. Аналіз змісту законодавчих актів і нормативно-правових

документів у галузі освіти, а також наукових праць і публікацій з проблем педагогічної освіти дає змогу стверджувати, що вона до цього часу ще не усвідомлюється вітчизняною педагогічною наукою і державними органами управління освітою як цілісна багаторівнева система, ланками якої є допрофесійна, вища педагогічна, післядипломна (формальна, інформальна і неформальна) педагогічна освіта і педагогічна освіта батьків. Натомість її розуміння обмежується лише визнанням неперервної педагогічної освіти складовою системи вищої освіти, утвореною «мережею вищих педагогічних навчальних закладів, які забезпечують підготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних, педагогічних кадрів, а саме: педагогічні коледжі, академії, університети, класичні університети, а також інші вищі навчальні заклади за умови виконання ними вимог стандартів вищої освіти з педагогічних спеціальностей» [3, Р. 6].

Вивчення проблеми розвитку педагогічної освіти та практики професійної підготовки майбутнього педагога дають підстави для висновку, що, фактично, першою ланкою системи неперервної педагогічної освіти є допрофесійна педагогічна освіта, оскільки, як справедливо зазначав академік І.Зязюн, «майбутніх академіків слід шукати в дитячій пісочниці» [2]. Більш того, вчителя потрібно готувати, починаючи «з пісочниці», оскільки в умовах загострення суперечності між низьким соціальним престижем і високою соціальною значущістю професії вчителя, відсутності соціального стимулювання вчительської праці досягати належних якісних результатів навчання і виховання дітей та молоді може лише той педагог, для якого педагогічна діяльність – це покликання, і який не мислить свого життя без школи та учнів. Така педагогічна діяльність ґрунтується не на матеріальних, а на естетичних чинниках, що, збагачуючи педагога духовно, викликають в нього безкорисливі й шляхетні естетичні почуття і приносять найвищу – естетичну – насолоду [1, с. 12], мірилом якої, за І.Кантом, є рефлексуюча естетична здібність судження – *Wohlgefallen* [там само, с. 201].

Унікальну можливість для виявлення і розвитку в учнів загальноосвітніх навчальних закладів педагогічного покликання мають, на нашу думку, такі форми допрофесійної педагогічної освіти, як педагогічні класи, факультативи, школи, академії та університети майбутнього вчителя. Вони сприяють ознайомленню учнів із професією педагога, формують педагогічну спрямованість та дають змогу на основі педагогічної діагностики здійснити професійний відбір здібних учнів для подальшого оволодіння вчительською професією у вищих педагогічних навчальних закладах.

Науково-методичний супровід діяльності шкіл та університетів майбутнього вчителя обґрунтували представники школи педагогічної майстерності академіка І.Зязюна. Зокрема, розробили варіативні програми допрофесійної підготовки учнів (72 год., 105 год. та 140 год.) [8], впровадження яких в умовах

профільного навчання є реальним і актуальним. З нашого погляду, створення таких шкіл і педагогічних класів у контексті прийняття та впровадження Концепції профільного навчання сприятиме підвищенню ефективності профорієнтації учнівської молоді на педагогічні професії і забезпеченню її особистісної готовності до педагогічної діяльності.

Такий досвід ефективно реалізується в Миколаївській спеціалізованій школі «Академія дитячої творчості» та Миколаївському муніципальному академічному коледжі, які об'єднано в унікальний інноваційний Навчально-виховний комплекс «Школа-коледж «Академія дитячої творчості». Правовими підставами створення комплексу стали Рішення Миколаївської міської ради від 28.04.2009 р. №34/17 про створення Миколаївського муніципального академічного коледжу як інноваційної моделі навчального закладу художньо-естетичного профілю та Рішення Миколаївської міської ради від 5.07.2012 р. №18/6 про створення Навчально-виховного комплексу «Школа-коледж «Академія дитячої творчості» як єдиної структури для раціонального поєднання базового освітнього компонента з профільною освітою та об'єднання матеріально-технічної бази з метою економії бюджетних коштів, більш ефективного використання навчальних приміщень, а також розширення освітнього середовища, що відповідає п. 2. Проекту Концепції профільного навчання в старшій школі [6].

У цьому комплексі природно й ефективно реалізуються *основні принципи педагогічної освіти – неперервність і наступність*. Вони становлять основу концепцій діяльності навчальних закладів, що утворюють комплекс, є основоположними у складанні їх авторських навчальних планів і програм із загальноосвітніх та художньо-естетичних дисциплін (висока якість згаданих програм засвідчує гриф МОН України). На основі цих принципів ґрунтуються системи профорієнтаційної роботи й допрофесійної підготовки учнів до вступу на спеціальності 5.02020101 «Акторське мистецтво» та 5.02020801 «Декоративно-прикладне мистецтво» (галузь знань 0202 «Мистецтво»). Отже, в результаті застосування принципів неперервності і наступності Навчально-виховний комплекс «Школа-коледж «Академія дитячої творчості» перетворився на соціально-педагогічну систему, що об'єднала навколо себе творчі освітні і культурно-мистецькі сили й стала соціокультурним центром не лише свого району, а й усього міста Миколаєва.

Водночас зазначимо: функціонування цього унікального комплексу стало можливим лише в рамках двох всеукраїнських експериментів, що проводяться, починаючи з 2002 року, Академією дитячої творчості спільно з Національною академією педагогічних наук України та Інститутом змісту і методів навчання МОН України. Відповідно до наказів МОН України від 09.07.2002 р. №389 «Про надання статусу експериментального загальноосвітнього навчального закладу всеукраїнського рівня спеціалізованій

загальноосвітній школі мистецтв і прикладних ремесел м. Миколаєва» та від 04.03.2009 р. №198 «Про проведення третього етапу науково-дослідної роботи експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня спеціалізованої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел «Академія дитячої творчості» м. Миколаєва» на базі цього закладу проводиться дослідно-експериментальна робота за темами «Розвиток художньо-творчого мислення особистості на основі синтезу науки, філософії і мистецтв» (2002–2013) та «Педагогічна майстерність учителя як чинник професійного самовизначення учнів інноваційного навчального закладу «школа-коледж» (2014–2018). Відповідно до програми дослідно-експериментальної роботи та Концепції розвитку навчального закладу в ньому впроваджено педагогічну модель інноваційного навчального закладу. В Академії у 1–11-х класах здійснюється профілізація навчання і впроваджується система ступеневої підготовки майбутніх фахівців за наскрізними планами та програмами. Завдяки цьому для випускників школи перехід на наступний освітній рівень відбувається природно і психологічно комфортно, оскільки вони, залишаючись у звичній для себе психологічній атмосфері рідної школи, позбавляються проблем адаптації першокурсників у вищому навчальному закладі. Для студентів коледжу комплекс надає можливість проходити практику на місці, на базі школи, залучатися до різних форм організації її навчально-виховного процесу.

Попри очевидні переваги впроваджуваної в Академії дитячої творчості педагогічної моделі інноваційного Навчально-виховного комплексу «Школа-коледж» у реальній освітній практиці ефективний розвиток цього закладу уповільнює законодавча та нормативно-правова невизначеність його освітнього статусу та права на існування. Оскільки ані у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та «Про вищу освіту», ані в інших нормативно-правових документах не передбачено такого типу навчальних закладів. У зв'язку з цим, починаючи з 2013 року, педагогічний колектив Академії дитячої творчості за підтримки Національної академії педагогічних наук України розпочав активну співпрацю з Міністерством освіти і науки України щодо обґрунтування і нормативно-правового закріплення статусу інноваційного навчально-виховного комплексу «школа-коледж» у законодавчих та нормативних документах в галузі освіти. До Міністерства освіти і науки України направлено пропозиції щодо доповнення переліку типів інноваційних навчальних закладів, представленого в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», а також у підрозділі «Варіативність моделей профільного навчання» проекту Концепції профільного навчання у старшій школі, новим типом «навчальний/навчально-виховний комплекс», до якого можуть входити: «навчальний/навчально-виховний комплекс/школа – коледж»; «дошкільний навчальний заклад – школа – коледж

– ВНЗ». Цей ланцюжок можна продовжити за рахунок введення до нього закладів післядипломної педагогічної освіти (постуніверситетської і постдокторської), які є важливими складовими педагогічної освіти дорослих.

У процесі імплементації зазначених законів у галузі освіти відбуватиметься подальше утвердження юридичних прав та академічної свободи навчальних/навчально-виховних комплексів завдяки розробленню відповідних підзаконних актів та нормативних документів: Положення про інноваційний навчальний/навчально-виховний комплекс, Штатного розкладу, наскрізних навчальних планів тощо.

Здобуттю автономії таких навчальних закладів сприятиме також запровадження у них експериментальної діяльності під патронатом МОН України та НАПН України, а також створення і експериментальна апробація викладачами цих закладів авторських програм, підручників, навчальних посібників тощо.

Закріплення в освітньому законодавстві права на існування навчальних/навчально-виховних комплексів як типу інноваційних навчальних закладів створить сприятливі умови для запровадження та експериментальної апробації в них моделі неперервної педагогічної освіти: «педагогічний клас загальноосвітнього навчального закладу – педагогічний коледж – педагогічний ВНЗ – заклад післядипломної педагогічної освіти – інформальна та неформальна педагогічна освіта», а також «корпоративної» моделі педагогічної освіти: «школа – педагогічний університет – школа».

Остання з названих моделей повністю узгоджується з вимогами оновленого Закону України «Про вищу освіту», де наголошується на необхідності посилення співпраці державних органів і бізнесу (роботодавців) з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [5, с. 3]. Означена модель також повністю відповідає галузевій Концепції неперервної педагогічної освіти, в якій виокремлюються три суб'єкти педагогічної освіти: «студент – вищий навчальний заклад – роботодавець (тобто навчальний заклад певного типу: загальноосвітній, вищий, позашкільний, спеціальний тощо)» [3, Р. 12]. У рамках «корпоративної» моделі навчальні заклади, які є замовниками педагогічних кадрів, набувають можливості впливати на їх підготовку згідно зі своїми вимогами, здійснювати організаційно-методичний супровід цієї підготовки та брати участь у державній підсумковій атестації випускників вищих педагогічних навчальних закладів.

У такий спосіб вони, фактично, залучаються до підготовки власних педагогічних кадрів для себе: кращі випускники педагогічних класів зможуть

вступати за рекомендацією педагогічної ради школи, засвідченою управлінням освітою, до вищих навчальних закладів на педагогічні спеціальності на пільгових умовах (вони мають увійти до переліку категорій осіб, яким надається право здобуття вищої освіти за кошти державного бюджету, відповідно до рішення Кабінету Міністрів України (квота у рейтинговому списку вступників за кожною спеціальністю – до 5%)) [5, с. 54]. Студентами ці майбутні педагоги проходять педагогічну практику на базі своїх загальноосвітніх навчальних закладів, а після завершення навчання повернуться працювати до своєї школи, ліцею, гімназії на основі укладання відповідно до законодавства тристоронніх угод, суб'єктами яких є «випускник – вищий навчальний заклад – роботодавець» [3, Р. 12]. Щодо інноваційного Навчально-виховного комплексу «Школа-коледж «Академія дитячої творчості», така угода є двосторонньою, оскільки вищий навчальний заклад і роботодавець є однією юридичною особою, що полегшує виконання угоди.

З огляду на це, вважаємо перспективним напрямом розвитку інноваційного Навчально-виховного комплексу «Школа-коледж «Академія дитячої творчості» створення в Академії профільних гуманітарно-педагогічних класів, а також ліцензування в Коледжі педагогічної спеціальності й відкриття у ньому педагогічного відділення за галуззю знань 0101 «Педагогічна освіта», напрямками підготовки 6.010102 «Початкова освіта» та 6.010103 «Технологічна освіта».

У зв'язку з цим постає необхідність розроблення та акредитації відповідних освітньо-професійних програм, що відповідають галузевому стандарту вищої освіти в межах означених напрямів підготовки і забезпечують формування у випускників Коледжу професійних компетентностей, передусім предметних і психолого-педагогічних.

Спираючись на Статті 1 і 5 Закону України «Про вищу освіту» та Преамбулі галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти вважаємо, що під час формування переліку психолого-педагогічних дисциплін, що охоплюють освітньо-професійну програму, та проектуванні послідовності їх вивчення варто, по-перше, враховувати вимоги замовників педагогічних кадрів (тобто загальноосвітніх навчальних закладів), а по-друге, зважати на те, що педагогічна освіта є базовою для вчителя й викладача будь-якого предмета. Отже, у змісті освітньо-професійних програм, за якими в Коледжі здійснюється професійна підготовка майбутніх митців і викладачів мистецьких дисциплін (ступені молодшого бакалавра, а в перспективі – бакалавра), необхідно забезпечити належну кількість кредитів ЄКТС на викладання психолого-педагогічних дисциплін і проведення педагогічної практики, яку, поділяючи думку багатьох викладачів вищих педагогічних, загальноосвітніх та спеціальних мистецьких навчальних закладів, вважаємо за доцільне починати не з третього курсу, як зазначено в Концепції, а з першого, і проводити її відповідно до мети й

завдань професійної підготовки майбутніх педагогів на кожному рівні вищої освіти:

- початковому – пропедевтична практика (I курс), асистентська практика (II курс);
- першому (бакалаврському) – стажистська практика (III курс), виробнича практика (IV курс).

У педагогічних університетах, які надають другий (магістерський) рівень вищої освіти, доцільно запровадити переддипломну практику (V курс).

Попри наполегливі рекомендації педагогів і науковців збільшити обсяг практичної підготовки майбутнього педагога і посилити в її змісті психолого-педагогічну складову, у реальній освітній практиці кількість кредитів ЄКТС на викладання психолого-педагогічних дисциплін та їх обсяги невпинно скорочується (особливо це стало помітно в умовах трансформації педагогічних університетів у класичні).

Узагальнюючи аналіз проблем неперервної педагогічної освіти і перспектив її розвитку в контексті нового освітнього законодавства, акцентуємо увагу на певних положеннях. Сутність вищої освіти, зокрема й педагогічної, полягає, в кінцевому рахунку, у сформованих «систематизованих знаннях, уміннях і практичних навичках, способах мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостях, морально-етичних цінностях, інших компетентностях» [5, с. 3] **конкретного вчителя**. Саме він, за висловом К.Ушинського, «завжди буде стояти обличчям до обличчя з вихованцями» і майстерно, чи навпаки, як «сліпий виконавець інструкції, не зігрітої теплотою його серця» [7, с. 189], реалізувати інтегрований ним зміст вищої педагогічної освіти.

Література

1. *Борев Ю.* Эстетика / Ю.Борев. – М.: Русь-Олимп, АСТ: Астрель, 2005. – 829 с.
2. *Галата С.* Іван Зязюн: Майбутніх академіків треба шукати в дитячій пісочниці / С.Галата // Освіта України. – 2012. – 30 лип. – №31. – С. 13–14.
3. *Галузева* Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
4. *Енциклопедія* освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. *Закон* України «Про вищу освіту»: чинне законодавство станом на 01.10. 2014 р. – К.: Алерта, 2014. – 96 с.
6. *Проект* Концепції профільного навчання в старшій школі // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1402388614/>
7. *Ушинский К.Д.* Родное слово / К.Д. Ушинский // Собр. соч.: В 11-ти т. – М., 1949. – Т.6.
8. *Юний педагог*: Програма факультативу для учнів 8–11 класів /уклад.: І.А. Зязюн, І.Ф. Кривонос, Н.М. Тарасевич. – К., 2012. – 144 с.

Анотації

Олена ОТИЧ
Педагогічна освіта в Україні в умовах соціальних і законодавчих змін (На прикладі Миколаївського

навчально-виховного комплексу «Школа-коледж «Академія дитячої творчості»

На основі аналізу законодавчих і нормативно-правових документів у галузі освіти та вивчення сучасної освітньої практики проаналізовано проблеми та визначено перспективи розвитку неперервної педагогічної освіти в Україні. Обґрунтовано педагогічну доцільність введення до чинного переліку навчальних закладів нового типу «навчальний/навчально-виховний комплекс «школа-коледж». Проаналізовано досвід діяльності такого інноваційного навчального закладу на прикладі Миколаївського НВК «Школа-коледж «Академія дитячої творчості».

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, освітнє законодавство, інноваційний навчальний заклад, школа-коледж, освітньо-професійна програма.

Елена ОТЫЧ

Педагогическое образование в Украине в условиях социальных и законодательных изменений (На примере Николаевского учебно-воспитательного комплекса «Школа-колледж «Академия детского творчества»)

На основе анализа законодательных и нормативно-правовых документов в области образования и изучения современной образовательной практики проанализированы проблемы и определены перспективы развития непрерывного педагогического образования в Украине. Обоснована педагогическая целесообразность

введения в действующий перечень учебных заведений нового типа «учебный/учебно-воспитательный комплекс «школа-колледж». Проанализирован опыт деятельности такого инновационного учебного заведения на примере Николаевского УВК «Школа-колледж «Академия детского творчества».

Ключевые слова: непрерывное педагогическое образование, образовательное законодательство, инновационное учебное заведение, школа-колледж, образовательно-профессиональная программа.

Olena OTYCH

Pedagogical education in Ukraine in the conditions of social and legislative changes (on the example of the Nikolaev educational complex «School-college «Academy of child's creation»)

On the basis of analysis of legislative and normative-legal documents in area of education and study of modern educational practice in the article is analysed problems of development of life long pedagogical education in Ukraine. Pedagogical expedience of introduction to the operating list of educational establishments of new type is grounded «educational complex «school-college». Experience of activity of such innovative educational establishment is analysed on the example of the Nikolaev educational complex «School-college «Academy of child's creation».

Keywords: life long pedagogical education, educational legislation, innovative educational establishment, school-college, educational-professional program.

Відгуки учасників проекту

Ода рідній школі

Академія дитячої творчості – унікальна загальноосвітня школа для творчих і талановитих дітей. Упродовж двадцяти років вона виконує місію, пов'язану з розвитком творчого потенціалу учнів не лише Миколаївщини, а й різних регіонів України. Її унікальність – у неперервному процесі різнобічного розвитку здібностей особистості, де, крім загальноосвітніх предметів, учні вивчають і предмети творчого напрямку. Засновник і директор школи Ганна Дмитрівна Матвеева змогла об'єднати різних творчих людей в одному закладі, в якому панують повага та професіоналізм.

Я прийшов навчатися у 1995 р. в 10-А клас і відразу відчув творчу атмосферу серед викладачів та однокласників. Саме під час навчання в мене з'явилось бажання створювати різьблені предмети, розуміння композиції і технологій, що стало поштовхом для подальшого творчого та наукового шляху.

Коли мені запропонували для навчання на вибір творчий напрям, я обрав групу художнього різьблення по дереву, де викладачем був Олександр Борисович Рассолов. Саме він першим розповів і пояснив технологію виконання простих та складних елементів різьблення. Нова школа з перших днів розвивалася дуже швидко, брала участь у багатьох міських та всеукраїнських виставках, конкурсах, організувала творчий дитячий фестиваль народного мистецтва «Золотий лелека», в яких мені також довелося брати участь.

Навчання в Академії дало змогу опанувати необхідні знання, щоб надалі стати студентом Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв. В університеті я отримав професійні навички, завдячуючи відомому майстру України з художнього різьблення, заслуженому майстру народної творчості Євгену Петровичу Зайцеву, а на третьому курсі – вже викладав художнє різьблення у рідній Академії дитячої творчості.

Я завжди з теплом і повагою згадую найцікавіші роки навчання в Академії, з вдячністю – Ганну Дмитрівну та Олександра Борисовича за їхній професіоналізм та можливість розкрити власний потенціал художника-майстра, викладача і керівника.

Юрій ОДРОБІНСЬКИЙ,
кандидат мистецтвознавства,
завідувач кафедри дизайну Миколаївської філії КНУКіМ,
лауреат премії молодих вчених Миколаївської області
(2010), член національної спілки художників України,
член спілки дизайнерів України